

Deo I

Renesansni um

The 5th Wave

By Rich Tennant

„Ne dâ mi da mu promenim pelene sve dok ne analizira njihov sadržaj, zapiše sastojke i onda od njih napravi sliku.“

U ovom delu...

Kakav je, u stvari, bio život u renesansnoj Italiji? Koliki upliv je Leonardo imao u svoje vreme, a kako je renesansa uticala na njegove naučne i umetničke ideje, metode i izume? Saznaćete dovoljno da svakog impresionirate poznavanjem ključnih događaja u renesansi, a otkrićete i kako se Leonardo uklopio u svoje vreme i zašto naši savremenici razmišljaju o njemu kao o ključnoj renesansnoj figuri.

Leonardo u krupnom planu

U ovom poglavlju

Pregled Leonardove karijere

Ograničenja koja je nametalo to doba

Osvrt na Leonarda i njegova dostignuća iz današnje perspektive

Leonardo da Vinči (1452–1519) uživa mitski status genija nad genijima, iako ljudi znaju tako malo o njemu. Bio je zgodan, šarmantan i srdačan. Uočavao je zakone prirode i divio se svim oblicima života. Verovao je u snagu čovekove volje i smatrao da se njegovi savremenici, ako žele, mogu vinuti do neba.

Uprkos veri u napredak, Leonardo je bio podozriv spram svega oko sebe – od religije do merila lepote. Nije imao poverenja u ljudsku prirodu, sumnjao je i u prijatelje i u protivnike, i nekoliko puta padao u duboka egzistencijalna očajanja. Premda s pravom obožavan i veličan, držao se po strani od sveta koji ga je okruživao.

Leonardo je posedovao neprevaziđenu umetničku veštinu, ali je ostavio tek dvadesetak slika, od kojih je polovina ostala nedovršena. Bogati patroni, knezovi, pape i vladari, čak i brutalni despoti, utrivali su se da ga ugoste na svojim dvorovima. Ni kod jednog od njih nije našao trajno utočište. Neutaživa radoznalost terala ga je da neprestano posmatra, eksperimentiše, smišlja teorije i izume. Načinio je krupne korake na mnogim poljima: u umetnosti i anatomiji, u inženjerstvu, geologiji i fizici. Ipak, njegovi naučni radovi imali su slabog odjeka tokom njegovog života.

Ukratko, priča o Leonardu puna je protivurečnosti.

I pored svekolike genijalnosti, bio je, po mnogo čemu, tragična figura. Poput sudbine kreativnih genija 20. veka, Džona Neša ili Silvije Plat, i njegov život bio je ispunjen izrazitim krajnostima. Leonardo se dokazao u toliko različitih oblasti. Ipak, iza sebe je ostavio nesređene beleške i nikada tokom života nije objavio studije koje su mogle znatno unaprediti nauku njegovog doba.

Savremenici su duboko poštovali Leonarda kao samo otelovljenje renesansnih ideala. Iako ga danas neki naučnici proglašavaju pukim diletantom, pre svega zbog često površnog i nenaučnog pristupa, on i dalje ostaje bez premca, genije ne samo u svom vremenu, već i daleko ispred njega. Zašto? U ovom poglavlju ponudiću vam tek mrvice. Ako do kraja poglavlja budete i dalje gladni činjenica, imate pred sobom čitavu knjigu.

Kuc, kuc. Ko je? Leonardo...

Nema sumnje – Leonardo je bio genije. Ukoliko uzmete u obzir samo njegov slikarski opus, a zanemarite ostale oblasti rada, morate mu priznati zasluge za redefinisane umetničkih normi i tehnika u renesansnom slikarstvu. Stvorio je dela nenadmašne lepote i kompozicije (što je neverovatno, s obzirom na to da mnoga nije ni dovršio!). Pogledajte izbliza njegove slike i uočićete tragove takvog talenta koji je, po prvi put u istoriji, uspeo da dočara karakter i unutrašnji svet svojih modela.

Ostavimo slikarstvo po strani i osvrnimo se na njegove tehničke crteže. Neverovatni prikazi izuma i naprava koje će biti poznate tek mnogo vekova kasnije, delo su čoveka koji je živio u doba praznoverja i religioznog fanatizma. Usredsredite se na njegove graditeljske poduhvate i videćete na delu genijalni um koji je verovao da se priroda može preusmeriti na dobrobit čovečanstva. Odbacite njegov doprinos na polju umetnosti, graditeljstva i vojne tehnike i obratite pažnju na njegove studije iz anatomije. Iznenadiće vas duboko razumevanje ljudskog tela i (obično) tačan prikaz njegovog funkcionisanja.

Upravo ta genijalnost, koja se nije dala sputati u okvire jedne oblasti, izdvaja Leonarda od drugih velikana renesanse i čini ga tako zadivljujućim. Istina, bio je vrhunski umetnik, ali takode i pronalazač, anatom, matematičar, inženjer, muzičar, kartograf, i – uzmemo li u obzir njegovu težnju da razume osnovne zakone i principe stvarnosti – filozof.

Od skromnih početaka

Rođenje čoveka koji je stekao takvu slavu, drugovao sa vojvodama, papama i kraljevima, i čije je ime danas sinonim za genijalnost i dostignuća bez premca, prošlo je, najblaže rečeno, neprimećeno. Ništa se neobično nije dešavalo sa zvezdama na nebu, niti su se čule fanfare kada je neudata seoska devojka (koja se verovatno zvala Katerina, kako je pominje u beleškama) donela na svet vanbračnog sina.

Leonardo je, po svemu sudeći, rođen u Ankijanu, u Italiji, a detinjstvo je proveo u Vinčiju, gradiću zapadno od Firence. Kada je zašao u pubertet, otac ga je dao na zanat kod firentinskog slikara i vajara Andrea del Verokija, koga su zbog talenta prozvali „Verno (Istinsko) Oko“ (ital. *verro occhio*). (O šegrtovanju ćemo govoriti detaljnije u poglavlju 4; o pojedinostima iz Leonardovog života čitajte u poglavlju 3.)

Leonardo je šest godina učio kod Verokija. Tamo je privukao pažnju Verokiovog najvažnijeg patrona, Lorenca de Medičija (Lorenzo Veličanstveni; o vladarskoj porodici Mediči pročitajte više u poglavlju 2). Ova dragocena veza dovela je Leonarda u dodir sa začetnicima firentinske renesanse, vrhunskim filozofima, matematičarima i umetnicima koji su duboko uticali na njegov intelektualni razvoj.

Avaj, Leonardovim bezbrižnim danima u Firenci došao je kraj i on 1482. godine piše ubedljivo pismo svom budućem zaštitniku, Lodoviku Sforci, milanskom vojvodi. Sforci je trebao projektant ratnih naprava, a ne umetnik koji slika dopadljive portrete. (Tokom renesanse, umeće ratovanja smatrano je najvećom

umetnošću; o tome kako su ratovi između italijanskih državnica uticali na Leonardov životni put, pročitajte u sledećem poglavlju.) Leonardo ponovo počinje iz početka, ovoga puta kao vojni inženjer. Sforcin dvor dopao mu se više od dvora Medičijevih. Okružio se vrsnom skupinom astrologa, muzičara, matematičara i naučnika. Ali 1499. godine Francuzi su Sforcu oterali u progonstvo, pa Leonardo ostaje bez patrona i mora ponovo na put.

U Veneciji, koja je ratovala s Turcima, boravio je kratko, pa se oko 1500. vratio u Firencu, nakon odsustva od gotovo 20 godina. Godine 1502. ponovo je otišao iz Firence kako bi se, ovoga puta kao glavni inženjer, stavio na raspolaganje krvožednom zapovedniku papske vojske, Čezaru Bordžiji. Papski vojnici su terorisali čitavu Italiju dok je Leonardo crtao odbrambene planove i smišljao ratnu mašineriju.

Nakon Bordžijinog pada s vlasti, Leonardo se vratio u Firencu. Godine 1506. dobio je hitan poziv iz Milana. Na Lodovikovo mesto došli su Francuzi, a Leonardo je ostao u Milanu sve dok ih Lodovikov sin, Maksimilijan, nije oterao. Šezdesetogodišnji Leonardo pobegao je u Rim gde je tražio pokroviteljstvo Đulijana de Medičija, sina Lorenca Veličanstvenog i Đovanijevog brata, novopostavljenog pape Lava X. Mikelandelo i Rafaelo, njegovi mladi takmaci, klevetali su vremenskog Leonarda, te on ni u Vatikanu nije pronašao mir.

Kada je Đulijano umro, Leonardo je sa svojom malom pratnjom učenika i sluga otputovao u dolinu Loare. Fransoa I, francuski kralj dečijeg lica, pozvao ga je da ostane. Fransoa je bio Leonardov poslednji patron, i možda jedini među njegovim brojnim poštovaocima koji je potpuno razumeo jedinstvenu prirodu Leonardovog genija. Iako je preživeo kap pa nije mogao da slika, Leonardo je ipak uspeo da projektuje mehaničkog lava, ukrasi francuski dvor i satima razgovara s kraljem. Umro je 2. maja 1519. godine.

Majstor svih zanata

Izreka kaže: „Majstor svih zanata nije majstor nijednog.“ (Ko zna sve, ne zna ništa). To je istina, ali neobično je da se Leonardo upravo pokazao kao majstor ne samo jednog, već mnogih zanata. Iako verovatno nikada nije napustio Evropu, njegova karijera bila je izuzetno raznolika i obuhvatala je potpuno različita zanimanja – slikar i portretista, anatom, vojni i građevinski inženjer, botaničar i kartograf, samo su neka od njih.

Umetnik

Tokom celokupne karijere i na svakom dvoru na kome je boravio, osim na poslednjem (kada ga je kap naterala da odloži četkicu), Leonardo je smišljao dela koja su ga proslavila i radio na njima. Njegov rad obuhvata religiozne slike, kao što su *Bogorodica među stenama*, *Bogorodica sa malim Isusom i sv. Anom*, *Poklonjenje mudraca*, *Sv. Jovan Krstitelj* i nenadmašna *Tajna večera*, i portrete, uključujući svestremenu ljubimicu, *Mona Lizu*, ali i druge, *Đinevru de Benči*, na primer.

Nevažno je to što su pojedine slike tek dopola dovršene ili to što je *Tajna večera* počela da propada čim je naslikana; one su i dalje nadmoćnije od onih koje su malale njegove kolege. U poglavljima 11, 13 i 14 pronaći ćete više detalja o njegovom jedinstvenom stilu i prikazanim temama.

Do danas je sačuvano malo Leonardovih slika, ali se zato možemo diviti njegovim veličanstvenim crtežima. Mnogi su poslužili kao objašnjenja za njegova najveća dela. Na skicama dominiraju ljudske figure, biljke i cveće, konji i druge životinje, delovi tela, vodeni sistemi i mašine. Njegovi crteži, posebno anatomske (kao što ćete videti u poglavlju 5), i te kako su ispred svog vremena. Drugi, na kojima su prikazani automobil, ronilačka oprema (akvalung) i vojna mašinerija (o čemu ćemo govoriti u poglavljima 7, 8 i 9), pokazuju kako je Leonardo spajao već poznate delove u nove celine.

Nažalost, njegovo vajarsko umeće kojim je ovladao u Verokiovom studiju poznato nam je samo sa skica za grobnice i spomenike jahača na konju. Danas nije preostala nijedna skulptura koju bi mu istoričari umetnosti sa sigurnošću mogli pripisati.

Vojni i građevinski inženjer

Kao vojni inženjer, Leonardo je prvo ponudio svoje usluge milanskom vojvodi Lodoviku Sforci i nakon toga se zanimao smišljanjem i izradom odbrambenog oruđa i oružja. Primenio je znanja iz mehanike i fizike na nacрте svojih ratnih naprava. Vojska je za njegova života iskoristila samo par pronalazaka, a mnogi od njih, kao što su podmornica ili tenk, razvijeni su tek stotinama godina kasnije.

Kao vojni strateg, Leonardo se često pitao i o tome kako usmeriti prirodu i njene sile tako da služe ljudima. Jedan od njegovih najambicioznijih planova bio je izmeštanje korita reke Arno. Iako je to, na prvi pogled, služilo u vojne svrhe (naime, Firenca bi zbog toga bila manje podložna invaziji armije svog rivala – Pize), reka bi tako postala prohodnija za plovidbu, smanjio bi se rizik od poplava i omogućio bolji sistem navodnjavanja okolnih imanja.

Leonardo je takođe radio i na manjim, banalnijim javnim projektima, kakav je održavanje i proširenje sistema kanala u Lombardiji. Ukoliko želite da saznate više o Leonardovim inženjerskim dostignućima, okrenite poglavlje 8.

Naučnik

Gotovo da ne postoji oblast renesansne nauke u kojoj se Leonardo nije oprobao. Anatomija, astronomija, botanika, geologija, paleontologija – šta god vam padne na pamet – o svemu je Leonardo imao po koju ideju i pregršt crteža.

Posmatrajući i eksperimentišući, uspevao je da razotkrije – iako ne i uvek da tačno razume – funkcionisanje prirodnih sistema. Leonardovi anatomske prikazi, prvenstveno zasnovani na zapažanjima do kojih je došao proučavanjem i disekcijom leševa, bili su nadmoćniji od radova njegovih savremenika, a i danas su osnova za moderna anatomska istraživanja. Ideje o položajima i konstelacijama zvezda na nebu inspirisale su kasnije velike mislioce, Kopernika i Galileja. Leonardova proučavanja fosila i teorije koje su iz toga proizašle (na primer, ona da su fosili ostaci bića koja su nekada živela, a ne Božije greške, kako je tumačeno u njegovo vreme), nagovestila su kasnija opažanja Čarlsa Darvina i mnogih drugih.

Da je Leonardo priredio i izdao svoje radove o ovim raznovrsnim temama, uticao bi ne samo na renesansnu nauku već i mnogo pozniju. Kako god, njegova razmišljanja ostala su nepoznata još nekoliko vekova, a navedene naučne oblasti razvijale su se bez njegovog uticaja. O Leonardovom vrhunskom naučnom umu pročitajte više u poglavljima 5 i 6.

Mašinski inženjer i pronalazač

Leonardo je projektovao prvu letelicu, helikopter, padobran, trostepeni prenosni mehanizam koji je osnova današnjih menjača, ronilačku cevčicu, hidrauličnu dizalicu, prvu pokretnu pozornicu, sistem ustava u kanalima, presu za ceđenje maslinovog ulja, budilnik na vođeni pogon, rovokopač, i osmislio na hiljade drugih pronalazaka. Oh, da, izmislio je i robota, iako je skoro potpuno sigurno da *nije* izumeo bicikl.

Neki od ovih izuma bili su potpuno jedinstveni za svoje vreme, dok su drugi predstavljali novo i neobično tumačenje dobro poznatih oruđa ili principa, što je već samo po sebi potpuno revolucionarno. Leonardovi pronalasci, od kojih su mnogi ostali neobjavljeni tokom njegovog života, nagovestili su osnovne ideje i načela industrijske revolucije. U poglavljima 7 i 9 detaljno su prikazani njegovi izumi i mašine.

Arhitekta i prostorni planer

Iako ga ne doživljavamo prvenstveno kao arhitektu, Leonardo je suvereno gospodar na ovom polju. Oslanjao se na osnovne postulate gradnje i konsultovali su ga pri gradnji nekoliko katedrala u Milanu i Paviji. Projektovao je odbrambena utvrđenja i palate za kraljeve. Osmislio je i idealan grad – plan Milana, o kome ćemo govoriti u poglavlju 12 – koji je ostao utopija i nikada nije izgrađen.

Filozof i mislilac

Ma kojom od brojnih tema se bavio, Leonardova neprestana traganja uvek su bila povezana sa njegovom potrebom da otkrije i razume osnovna načela i strukturu univerzuma. Leonardo, pravi *sinesteta* (onaj koji može da oseti nadražaj drugim čulom, a ne onim kojim je to uobičajeno; na primer kada se zvuci muzike doživljavaju vidom, kao simfonija različitih boja), nalazio je duboku, univerzalnu povezanost između naizgled nespojivih objekata i fenomena u prirodi.

Doživljavao je svet kao prepleteno tkivo, u kome se stvari na mikro nivou odražavaju na modele makro sveta. Leonardo je napustio ovaj makro-mikro pristup, kako se sve više udubljavao u naučne studije i otkrivao da kosmos krije mnogo veće tajne no što je on zamišljao. Pri kraju života odustao je od analogijskog pristupa, a njegova razmišljanja je sve više zaokupljao drugi koncept: važnost ljudske percepcije, posebno vida. Izučavao je sve u vezi sa optikom, verujući da ljudi, koristeći svoja naizgled nedovoljna čula, oči, ruke ili uši, mogu otkriti velike tajne univerzuma. Ljudska percepcija i iskustvo pre svega – a ne religiozno vaspitanje, misticism, sujeverje, alhemija, pa čak ni aristotelovska logika, jer ništa od svega toga ne može biti osnova za istinsko razumevanje sveta.

Šta je nadahnjivalo Leonardovu genijalnost

Da su istoričari tačno znali šta je bila Leonardova pokretačka sila (šta ga je gonilo da neprestano ispituje i stvara), odavno bi patentirali formulu. Mnogi razlozi su doprineli njegovoj genijalnosti. Pre svega, izgleda da je posedovao izvesne osobine koje su inače cvetale u renesansnoj Italiji.

Stvaranje čoveka, mita, legende

U knjizi *Razmišljajte kao Leonardo da Vinci: sedam koraka do genijalnosti* (*How to Think Like Leonardo da Vinci: Seven Steps to Genius Every Day*, Delacorte, 1998), autor Michael J. Gelb analizira Leonardovu genijalnost kako bi i drugi razvili one kvalitete koji su njega toliko uzdigli iznad svih. Bez obzira na to uspete li u tome ili ne, sama ideja je korisna jer izdvaja najvažnije Leonardove osobine:

- ✓ **Neutaživa radoznalost i žed za znanjem:** Leonardova strast razlikovala se od drugih. Daniel Boorstin opisuje Leonardovu genijalnost u *Tvorcima* (*The Creators*) i navodi da, za razliku od firentinskog pesnika Dantea Aligijerija (1265–1331) koga je inspirisala idealizovana ljubav prema voljenoj Beatrice, Leonardo nije voleo žene. Nije pokazivao ni građansku lojalnost onako kako su to činili firentinski freskopisac Đoto di Bondone (1266–1337) ili arhitekta i zlatar Filipo Brunelleski (1377–1446). Prihvatajući nameštenja kod rivalskih porodica, Mediči, Sforca, Bordžija, pa i kod francuskih kraljeva, pokazao je nacionalnu neopredeljenost. Leonardo nije usmerio svu svoju energiju ni na crkvu, kao njegov poznati takmac Mikelandelo. Umesto svega toga, Leonardo je tražio lepotu i istinu u životu, od ljudskog tela do matematičke perspektive. Ova potraga za znanjem oslobodila ga je srednjovekovnih naučnih dogmi, iako je u nekim slučajevima bespogovorno prihvatao tvrdnje drevnih i srednjovekovnih mislilaca. Njegova beskrajna potraga navela ga je da razvije osnovni model modernog naučnog metoda, kako će biti prikazano u poglavljima 5 i 6.
- ✓ **Preispitivanje i neprestano eksperimentalno proveravanje priznatih istina:** Leonardo je neumorno ispitivao, ispravljao i dopunjavao svoje široko znanje. Eksperimente je započeo još u Verokiovom studiju, u kome se više cenilo iskustvo (kao što je pripremanje platna ili livenje u bronzi) nego čista teorija umetnosti. Leonardova želja da testira prihvaćene teorije odvela ga je mnogo dalje, na primer, kada je doveo u pitanje do tada neprikosnovenu teoriju da su fosili ostaci života na Zemlji pre velikog biblijskog potopa. Stalno iznova ispitujući, razvijao je nove ideje i teorije (i naravno, priznavao sopstvene greške, od katastrofe sa bojama na *Tajnoj večeri* do svoje (ne)leteće mašine). Leonardo nije uvek bio u pravu, ali ko jeste?
- ✓ **Upotreba i izoštravanje čula kako bi se što više naučilo iz iskustva:** Leonardo je verovao da primarno iskustvo otkriva sve tajne prirode. (Po tome se razilazi sa humanistima koji su znanje smatrali rezultatom razuma i logike.) Smatrao je da ljudska čula, posebno vid, omogućavaju ljudima da stvaraju predstave koje će objasniti perspektivu u umetnosti ili poredak zvezda na nebu. Čulo vida, dopunjeno ostalim čulima (Leonardo je bio i odličan muzičar), određuje naše iskustvo.

- ✓ **Spremnost da se prihvati dvosmislenost i neodređenost:** Leonardo, i sam paradoksalna ličnost, nije bežao od nejasnog. Tragao je za lepotom, ali je slikao i groteskne karikature. Voleo je zagonetke i slagalice, a opet je izučavao matematiku. Proučavajući univerzum, otkrio je neke opšte zakonitosti – a neke druge je doveo u pitanje. Prihvatio je neodređenost i u umetnosti. Korišćenje *sfumata* (doslovno „nestati u dimu“) daje njegovim slikama maglovitu, misterioznu osobenost, a čuveno ukazivanje prstom na slici *Sv. Jovan Krstitelj*, koja je prikazana u poglavlju 13, savršeno pokazuje kakav je bio Leonardov pristup svetu.
- ✓ **Korišćenje obe moždane hemisfere:** Nema sumnje, Leonardo je koristio obe strane mozga, i umetničku i logičku. Poznavaoci njegovog dela ukazuju na to da se njegova umetnost i naučne studije ne mogu ni proučavati zasebno, jer se neprestano prožimaju. Leonardovi anatomski crteži nisu samo tačni i precizni, već su i lepi. Takođe, matematički zakoni perspektive i piramidalna kompozicija koje je proučavao, najbolje se uočavaju na njegovim slikama.
- ✓ **Lepota i držanje, uravnoteženost duha i tela:** Leonardo je zaista bio dasa. Imao je bujnu kosu, impresivnu pojavu, prijatan glas, atletsku srčanost, moralnu snagu i genijalnu inteligenciju. Leonardo je čak osmislio i neka pravila življenja koja su uključivala introspekciju, vežbanje, kvalitetnu ishranu (u skladu sa svojim poštovanjem života, bio je vegetarijanac). I naravno, nije išao kod lekara *previše* često. Da li vam je ovaj stil život odnekud poznat?
- ✓ **Razumevanje kako su sve velike i male stvari u životu uklopljene u jedinstveni sistem:** Tokom čitavog života, Leonardo je razvijao analogiju o mikrokosmosu i makrokosmosu. Uporedio je kretanje Zemljine unutrašnjosti sa cirkulacijom u ljudskom organizmu i zaključio da se oba sistema ponašaju u skladu sa istim pravilima. Video je zakonitosti u svemu (bile one tačne ili ne); vođeni virovi podsećali su ga na zmijski cvet, koji je spiralnog oblika, ili na žensku pundu.

U skladu sa istorijom

Pišući o Francuskoj revoluciji i njenim posledicama, Karl Marks navodi da ljudi stvaraju istoriju, ali ne onako kako bi želeli. Umesto ostvarenja svojih želja, moraju da se snalaze sa tradicijom koju im je nametnula prošlost. Suočimo se s tim: istorija nikada ne odustaje, zar ne?

Leonardo je potpuno bio renesansni čovek. Naučnici se slažu da je bio univerzalan čovek, duhovni Supermen. Ali da nije živeo u vreme specifičnog prelaza u istoriji, kada su ljudsko iskustvo, znanje i logika počeli da zamenjuju srednjovekovnu zaostalost i dogmatičnost (i kada je ponovno oživljen antički koncept da je Zemlja sfera koja se može oploviti), ko zna na koji način bi se ispoljila njegova genijalnost?

U poglavlju 2 razmotrićemo detaljnije kulturu i privredu u renesansi, ali nije zgoreg pomenuti razloge koji su doveli do toga da Leonardov genij (bar najvećim delom) bude dobrodošao:

- ✓ Crna smrt – bubonska kuga, poljuljala je iz temelja sistem srednjovekovnih klasnih odnosa i omogućila stvaranje novog sloja društva – samoproglashene aristokratije (milanski vojvoda Sforca, na primer). Ti muškarci (i nekoliko žena) postali su veliki pokrovitelji umetnosti.
- ✓ U vreme Leonardovog rođenja, umetnik je bio samo zanatlija; u vreme njegove smrti, oni najveći bili su prave super-zvezde.
- ✓ Tehnički pronalasci omogućili su širenje novih znanja. Štamparska mašina, veliki jedrenjaci, teleskop i otkriće Amerike, podstakli su nova naučna saznanja i pospešili međunarodnu trgovinu.
- ✓ Svet po meri čoveka i zdravorazumsko razmišljanje nadvladali su predrasude i religijsku dogmatičnost.
- ✓ Ideali klasične antike, kombinovani sa humanizmom, iznedrili su novu kulturu inovacija, posebno u Firenci.

Ovi faktori, pored mnogih, mnogih drugih, doveli su do pojave renesanse. Leonardo bi sigurno iskazao svoju genijalnost na neki drugi način i da se renesansa nikada nije dogodila, no ipak je to bilo savršeno okruženje u kome se njegov talenat mogao rascvetati.

Izgubljen u vremenu: Leonardove granice

Za čoveka koji je imao toliko talenata i vrhunski um, svet je trebalo da bude srećno mesto. Istorijske okolnosti koje su uticale na to da se Leonardova genijalnost razvije, takođe su postavile i neka ograničenja. Čoveku koji je svemu pristupao sa toliko radoznalosti (što mu je možda i osnovna osobina), nedostajali su izvesni kvaliteti koji bi mu obezbedili veći uspeh tokom života.

Agonija i ekstaza (ili, perfekcionista i oklevalo)

Iako Leonarda nikada nisu inspirisali niti mučili religijski zanos i strasna ljubav, kao što je bio slučaj sa Mikelandelom (o čemu piše Irving Stone u Mikelandelovoj biografiji *Agonija i ekstaza*), ipak je i on imao svoje uspone i padove. Može li umetnik imati nesrećniji spoj osobina nego što su nagon za savršenstvom i neprestana neodlučnost? To je mučilo Leonarda. Upravo ta kombinacija uporno je ometala dovršenje njegovih projekata, ali mu je takođe omogućila da postane apsolutni renesansni čovek. Sigurno je Leonardo ponekad žvrljao i gluposti; ne zaslužuju svaki crtež ili rečenica pozlaćeni ram. Ali njegova rasejana pažnja i bezgranična radoznalost terali su ga da stalno istražuje nove teme – čak i ako bi to značilo da napusti prethodnu.

Leonardova umetnička slava zasenila je sve njegove savremenike, osim još dvojice renesansnih divova, Mikelandela i Rafaela. Kao što je objašnjeno u poglavlju 10, Leonardo je začetnik tehnike koja je obeležila zrelu renesansu – dokumentovanje svake faze izrade slike, odnosno izrada kartona. Ali njegova želja za savršenstvom – da načini svaki detalj na slici, od latice do prsta, zapanjujuće realističnim – uticala je na njegovu produktivnost. Iz zabeleženih kazivanja njegovih savremenika, saznajemo koliko je bio vredan dok je radio za Sforcu i posećivao trpezariju pri samostanu Santa Marija dele Gracije, gde je slikao *Tajnu večeru* (o kojoj ćemo detaljno govoriti u poglavlju 14). Zurio bi u zidove po nekoliko sati, možda bi popravio neku sitnicu ili načinio par poteza četkicom, a onda bi se vratio kući da radi na još jednom napornom projektu. Leonardo je radio toliko sporo da nije ni čudo što su njegovi pokrovitelji pretili da će mu ukinuti novčana sredstva (što mu je, naravno, davalo neophodan podsticaj u radu!).

Leonardo bi retko kada završio sliku. Reputacija čoveka koji nije bio u stanju da završi posao lebdela je nad njim kao taman oblak. Nešto od ove nesposobnosti imalo je veze sa njegovom urođenom željom za perfekcijom. Ali mnogo više je doprinosio sam splet okolnosti. Ne želim da ga pravdam, ali rat, politika i lične razmirice uticali su na Leonardovu produktivnost. Imao je rok od sedam meseci da naslika oltarsku sliku za crkvu; dve decenije kasnije, nakon nekih pravnih zavrzlama, Leonardo je naslikao (drugu) *Bogorodicu među stenama*. Za razliku od svojih rivala, Leonardo je iskusio dosta nevolja sa pokroviteljima, što je takođe jedan od razloga za njegovu neefikasnost. Nije dobro odabirao svoje mecene – umirali su ili bivali poraženi i prognani. Iako su se neki borili za Leonardovu naklonost, kao Fransoa I, on ipak nikada nije pronašao onakvu sigurnost kakvu su Mikelandelo ili Rafaelo našli pod okriljem Vatikana.

Čovek bez diplome

Leonardo je bio dete ljubavi poštovanog beležnika i devojke skromnog porekla koja se zvala Katerina. Kao što će biti rečeno u poglavlju 3, ovaj neodređeni društveni status značio je da su neke profesije – da ne pominjemo mogućnosti pohađanja kakve visokocenjene škole – za njega bile potpuno nedostupne. Mnogi proučavaoci smatraju da bi Leonardo postao doktor a ne slikar, samo da nije bio vanbračno dete.

Uprkos ograničenjima koja mu je postavljalo klasno osvešćeno italijansko društvo, Leonardo je izvukao najbolje iz svoje situacije. Tokom života, samog sebe je zvao *uomo senza lettere* – čovek bez diplome, ali pošto je bio samouk i izuzetno načitan, smatrao se učenikom iskustva – *discepolo della esperienza*. To što nije imao pravo obrazovanje, nije ga sprečilo da se uzdigne sopstvenim snagama i uspe u životu.

U početku, Leonardo nije bio najbolji u matematici (imao je problema sa izračunavanjem kvadratnog korena), ali posvetio joj se detaljnije nakon šegrtovanja kod Verokija. Budući da nije mogao da pojmi neke nedokazane matematičke principe, stvorio je sopstvene simbole u matematici. U zrelim godinama, zbog kojih bi bio izuzetno poštovan da je živio u staroj Grčkoj ili u Rimu, Leonardo je učio latinski kako bi mogao da čita klasične tekstove (i preispituje neke drevne pretpostavke o umetnosti, nauci i životu). Posedovao je ogromnu biblioteku, sa delima

počev od Biblije (iako nije bio religiozan) preko Ovidija, Plinija Starijeg, Petrarke pa sve do renesansnih tekstova o agronomiji, anatomiji, matematici i medicini. Proučavao je sve antičke i srednjovekovne tekstove o pitanjima koja su ga interesovala. Bio je daleko načitaniji od mnogih koji *jesu* pohađali univerzitet. Čak je i drugovao sa profesorima, među njima je bio Luka Pačoli i neki anatomi. Ovo fokusiranje na praktično, aktivno znanje – što je bilo zamena za redovno školovanje – dovelo je do Leonardovih zapanjujućih otkrića u umetnosti i nauci.

Pridružite se klubu... ili ipak sačekajte još malo

Leonardo je bio i oklevao i perfekcionista. Nedavno su psiholozi pokazali da ove osobine predstavljaju dva lica iste stvari. Prokrastinacija, izraz nastao od latinskog *pro* (za) i *cras* (sutra), znači odlaganje stvari koje zahtevaju trenutnu akciju. (Da li ste se ikada zapitali zašto baš *morate* da čistite kuću ili pečete kolače kada treba da uradite drugi, mnogo važniji posao?) Perfekcionizam je stanje u kome stavljanje sopstvenih sposobnosti pod lupu i sud drugih može izazvati veliki strah. Leonarda su mučile obe stvari. I nije bio jedini. Mnoge značajne ličnosti imale su ovaj sindrom:

✓ **Sveti Avgustin:** Dvoumio se da li da sačuva čednost sada (dobro, u četvrtom veku naše ere) i ode u raj, ili da zarad telesnih užitaka rizikuje večiti pakao? Prvobitni greh? O tome vam pričam...

✓ **Semjuel Tejlor Kolridž:** Ovaj britanski romantičarski pesnik retko kada je išta završio. Nikada nije dovršio *Kublaj kana*, jedno od svojih najpoznatijih dela, tvrdeći kako je fiktivna osoba iz Porloka omela njegov opijumom inspirisan san.

✓ **Agata Kristi:** Napisala je preko osamdeset knjiga, a opet se bojala da započne svaku sledeću.

✓ **Sunder Bob Kockalone:** Da, čak ni on nije želeo da započne esej u epizodi iz 2001. godine nazvanoj „Oklevanje“.

Leonardo je znao da vreme leti. Navodno je na svojoj smrtnoj postelji preklinjao da mu kažu da li je neki od njegovih izuma napravljen.

Proizvod istorije?

Kao što ćete videti u poglavlju 2, Leonardo je živeo u specifičnom vremenskom razdoblju u kome su logika i inovativnost bili na ceni. Ali kultura koja mu je dopuštala slobodu stvaranja, takođe je i ograničavala mnoge njegove projekte.

✓ **Crkva:** Katolička crkva imala je i dalje veliki uticaj na svakodnevni život ljudi, iako je njena moć lagano opadala. U umetnosti su dominirali religiozni prikazi, ali su sporo prodirale i paganske teme nasleđene iz antike. Kler je takođe upravljao znanjem. Mnoge pape tokom renesanse podržavale su razvoj nauke do izvesnog nivoa, ali su, na primer, sa neodobravanjem gledale na disekciju ljudskog tela – Leonardov omiljeni hobi.

✓ **Italijanski ratovi:** Ovi regionalni ratovi – u kojima su naizmenično dobijali i gubili Firentinci, Milanci i Francuzi – značili su katastrofu za Leonardove pokrovitelje, i lišili ga svake šanse da obezbedi bar neku sigurnost. Ratovi su ga primoravali da ide od jednog do drugog mecene i postane vešt diplomata. Ali stvarali su i nove mogućnosti za Leonarda. Na primer, kada je Lodoviko Sforca proteran iz Milana, Leonardo je pronašao put do Vatikana – bar za neko vreme. A na francuskom dvoru data mu je potpuna intelektualna i umetnička sloboda.

Leonardo je prevazišao mnoge prepreke koje su mogle ugušiti njegovu kreativnost. Ma šta da se dogodilo, on bi nastavljao da secira ljude, čak i ako bi radio noću, potpuno sâm. Uvek bi pronašao novog patrona, pa makar to značilo da mora da preusmeri svoje delovanje u pravcu razvijanja i projektovanja vojne mašinerije, na primer.

Efikasno komunicirati ili ne – pitanje je sad?

Leonardo je iza sebe ostavio na hiljade pronalazaka: helikopter, bojna kola, ronilačku opremu, padobran, revolver sa šaržerom, razne hidraulične mašine za podizanje tereta i tako dalje (i dalje, i dalje). Ostavio je i mnogo preciznih zapažanja iz svih naučnih oblasti, ali najveći deo svojih ideja nikada nije jasno saopštio.

Dešifrovanje neurednih beležaka

Prvo, Leonardo nije koristio standardan način zapisivanja. Pisao je unazad, zdesna nalevo, tako da se njegov rukopis čita *u ogledalu*. Da stvari budu još gore, ostavio je rukopise u apsolutnom haosu. Pre čovek trenutne inspiracije i toka svesti nego sintetičkog promišljanja, dovodio je u vezu sve što je posmatrao, od krvnih sudova do rečnih tokova. Crtao je naizgled nespojive stvari jedne do drugih. Papir je bio skup i redak tako da je zapisivao nove ideje gde god je mogao. (Više o Leonardovim zabeleškama pročitajte u poglavlju 16.)

Drugo, izuzimajući par pronalazaka, Leonardo nikada nije izgradio ni testirao većinu svojih izuma. Da je to uradio, ljudi bi uživali u nekim modernim mašinama (i nekim prilično izvanrednim igračkama) vekovima ranije. Mnogi njegovi pronalasci, uzevši u obzir ograničenost ljudske snage, ne bi ni mogli da budu pokrenuti.

Snaga (štampane) reči

Kolege su okrunile Leonarda titulom genija još za života, a njegovi radovi, uključujući *Mona Lizu* i *Tajnu večeru*, privukli su brojne sledbenike. Ali budući da tokom života nije objavio ni slova, malo njih je znalo i za njegove naučne ideje ili mehaničke pronalaskе.

Izgleda da je tek nekolicina znala za Leonardove beleške, te su ih kopirali još tada. Međutim, da je samo još koji kasniji naučnik znao za njegove ideje i crteže, možda bi pokušao da ih poboljša. Budući da je Leonardov doprinos ostao neotkriven godinama, a drugi naučnici, pronalazači i istraživači morali su doći do samostalnih zaključaka i otkrića, a da nisu imali koristi od ideja koje su im prethodile.

Leonardo nije sakupio na hiljade stranica svojih žvrljotina, niti je objavio išta tokom života. (Naučnici procenjuju da je izgubljeno čak dve trećine njegovih radova.) Naravno, nekoliko njegovih crteža, kao što su geometrijska trodimenzionalna tela, pojavili su se u izvesnim knjigama, kao što je Pačolijeva *O božanskoj proporciji* (*De divina proportione*) iz 1509. godine. A pojedini dokazi sugerišu da je Leonardo uticao i na druge tadašnje naučnike, umetnike i pronalazače. Evo nekoliko primera tek da vam podstaknu apetit:

- ✓ Venecijanski slikar Tician i nemački slikar Albreht Direr proučavali su Leonardove crteže iz anatomije i podražavali neke u svojim radovima.
- ✓ Italijanski časovničar Lorenzo dela Volpaja (Lorenzo della Volpaia) kopirao je nekoliko Leonardovih nacрта instrumenata u svojim spisima.
- ✓ Leonardovi radovi o geometriji uticali su na Kloda de Boasjea (Claude de Boissière), matematičara na francuskom dvoru.
- ✓ Leonarda su interesovali kompasi, a jedan koji je dizajnirao, pronašao je svoj put do mnogih evropskih gradova. Galilej je tvrdio da je izmislio sličan tip kompasa, iako se najverovatnije oslanjao na primerke koji su osmišljeni prema Leonardovom originalnom nacrtu.

Činjenica je da je hrpa Leonardovih ideja nepovratno iščezla. Uprkos najboljim namerama da objavi zasebne teze o svemu, od anatomije do matematike i hidraulike, to nikada nije učinio. To što su njegovi naslednici dopustili da se rukopisi izgube, zapečatilo je Leonardovu sudbinu: u svetu u kome ono što nije objavljeno – ne postoji, Leonardo je mnoge svoje briljantne pronalaskе morao da skine sa liste autora – u svakom slučaju, bar na nekoliko vekova.

Setimo se voljenog Leonarda

Leonardo je živio pre 500 godina, ali njegova zaostavština bliska je i draga ljudima današnjice, upravo kao da se renesansa dogodila juče. Ko može odoleti Mona Lizinoj privlačnosti – ili, ako je jednom vidi, ko će je zaboraviti? Da li bi iko drugi mogao smisliti helikopter i automobil pre njihovog vremena? I koji je drugi renesansni čovek postao ikona pop kulture, moderni simbol vrhunskog humanističkog intelekta i dostignuća?

Iako je Leonardo živio generacijama i svetovima daleko od današnjeg društva, njegov rad i dalje ostavlja čudesan utisak na ljude. Kao i Tomas Edison ili Albert Ajnštajn, koji su takođe pronalazački duhovi, doduše uže specijalizovani, Leonardo je prevazišao ljudske granice i iz temelja promenio zapadnjački način mišljenja. Njegove beleške, dijagrami i crteži predstavljaju putokaze u neprestanoj potrazi za istinom, a slike, portreti neuporedive lepote, imaju trajnu, bezvremenu vrednost.

U vremenu promena, u kome je pojedinac očajnički pokušavao da se oslobodi iz kandži srednjovekovnih konvencija, Leonardo je bio izuzetan mislilac. U nekim stvarima oslanjao se na tradiciju, gradeći na postojećim znanjima. Ali u drugim oblastima, bio je istinski istraživač, pionir čija je plodna imaginacija poimala i najavljivala nezamislivo.

U stvari, mnogi Leonardovi pronalasci imaju veću vrednost zbog dalekosežnog uticaja na naučnu i industrijsku revoluciju, nego zbog trenutnih implikacija. Mnoge Leonardove fantazije, uključujući i veliki san o letenju, morale su da sačekaju nekoliko vekova da bi bile realizovane. Neki od njegovih izuma smatrani su ludošću i bili neupotrebljivi u svoje vreme; drugi uopšte ne bi ni prorađili. Zamislite samo da neko priveže krila i skoči sa krova, ili da trči koliko ga noge nose oko žrvnja kako bi obezbedio dovoljan napon za odapinjanje strela u vojnim kolima! Priznaćete, u Italiji iz 15. veka koja je ulazila u moderno doba, nije bilo mnogo onih koji bi spremno prihvatili ovakve ekscentrične novotarije.

Tek iz današnje istorijske perspektive možemo razumeti koliko su njegove ideje i pronalasci, ostvarivi ili ne, bili revolucionarni za ono doba. Sve u svemu, novi Da Vinčiji – vizionari i smeli mislioci – oslobađaju civilizaciju okova sputavajuće prošlosti i doprinose stalnom napretku. Neki od njih proslave se za života, dok drugi, na primer Galilej, bivaju optuženi za jeres i zatvoreni zbog suprotstavljanja ustanovljenim učenjima. (Možda je i dobro što Leonardo nije objavio svoju teoriju o poreklu fosila!)

Ako današnja civilizacija išta ceni, onda je to zasigurno progres – prepoznali ga ljudi na vreme ili ne. Iako je Leonardo bio priznat zbog svog umetničkog dara, mnogi njegovi naučni biseri i mehanički izumi ostali su neprimećeni. Ali kada su otkriveni, svet je napokon razumeo Leonardovu veličanstvenu zaostavštinu i video ga kao pionira i kao glasnika modernog sveta. Kako svet (i kosmos) s razvojem tehnologije, trgovine i naučnih znanja, postaje sve manji, tako se i Leonardova slava pronosi još dalje nego u njegovo doba.